

Brasilien ? Om bakgrunden till Bolsonaros valtriumf

Brasilien. Högermakt i förändring
José Natanson, Resumen Latinoamericano 2018-11-01

Översättning i sammandrag, Eva Björklund

En före detta kaptan och obetydlig kongressledamot surfade till presidentskapet på en mäktig konservativ och auktoritär våg. Brasilien har förändrats, högern har rört sig åt auktoritärt och ultrakonservativt håll. Bolsonaro tolkade tendenserna, och utnyttjade dem skickligt för en presidentkampanj för Gud och Brasilien Först. Bolsonaro är inte orsaken, utan ett resultat.

Orsakerna till valresultatet är komplicerade i ett stort, splittrat och polariserat land under intensiv produktiv förändring, upptrappade sociala skiften och en fyraårig recession.

Förklaringarna går från ?antipolitiskt klimat? till ?PT:s taktiska misstag? till ?de traditionella konservativa partierna kris? och ?fake news?. Jag koncentrerar mig på att förstå förändringarna inom en sektor som traditionellt lutat åt höger, det bidrar till att belysa senare tiders strömningar och förklara Bolsonaros seger.

Den första strömningen, som många analyser behandlar, är anti-PT-känslan. Den handlar framför allt om de besuttna klassernas obehag, de som av vana bara rört sig bland sina klassfränder, och om den ekonomiska tillväxten, reallöneökningarna, de sociala programmen, den sociala klättringen, de berömda 40 miljonerna som uppnådde medelklasstatus, en omfattande social förändring som fyllde restaurangerna, badstränderna och till och med flygplatserna med ny ansikten, fattigare och mindre ?vita?. De reformer som öppnade de offentliga universiteten för mörkhyade och ursprungsfolk, hade samma effekt på de platser som dittills varit förbehållna eliterna.

En analys av röstresultaten visar att ju högre inkomst, desto större stöd för Bolsonaro. Detta kan uppfattas som en klassröstning, en revansch, men det räcker inte för att förklara Bolsonaros seger. Många röster kom också från folkliga områden, och till och med bland de fattigaste fanns stöd för extremhögern, som segrade stort i ?las favelas? (kåkstäderna) i Rio de Janeiro.

Samtidigt har den feministiska rörelsen vuxit, precis som i andra länder, och även hbtq-rörelsen, även om ganska blygsamt. Och PTs Haddad hade när han var utbildningsminister gjort vissa insatser mot diskrimineringen. Så Bolsonaro anklagade Haddad att främja homosexualitet bland barnen.

Den sociala förändringen till ett samhälle med större mångfald och tolerans hade börjat utmana den traditionella värderingsgrunden och estetiken. Det väckte motstånd. Opinionsundersökningar visar att vita män dominerade i stödet för extremhögern, som kampanjade mot ?genusideologin? och angrep homosexuella och kvinnor.

Detta var också avgörande för de evangeliska kyrkornas öppna stöd för Bolsonaro och till dess klassblandade sammansättning. Pingströrelsen gav sitt stöd till före detta kaptanen när de insåg att denna nya kandidat hävdade deras reaktionära intressen.

Kravet på ordning och säkerhet, till och med inskränkta friheter, demokratiska värderingar och mänskliga rättigheter, har djupa rötter. Det fick rättfärdiga den ?bestraffning underifrån? som motiverades med ?ingen gör nåt?. Och av goda skäl. Brasilien är ett av världens mest osäkra länder och 3 av världens farligaste städer finns där. Men å andra sidan fick PT sitt starkaste stöd i Nordost, där kriminaliteten är värst, och Bolsonaro i Söder och Sydost, som drabbats mindre, som i San Paulo, där mordet minskat stadig i flera år.

Men inte desto mindre blev osäkerheten en hävstång i kampanjen. För de mest privilegierade sektorerna passade kravet på hårdare tag mot de underordnade grupper, som började ta plats under PT-tiden och som idag uppfattas som ett hot, i linje med den historiska erfarenhet som visar att ?underklass-tider? med ökade rättigheter brukar ge upphov till konservativ reaktion.

För de undre medelklasssektorerna kan det handla om att straffa de fattigaste för 'oförtjänta förmåner', som de fått genom olika former av statliga bidrag, det som den brittiska sociologen Jock Young kallar för 'agg mot de svagare'.

Kravet på bestraffning väddar till militärerna med den sociala prestige de fortfarande har. Under deras två årtionden långa diktatur bedrev de ett rasande förtryck med mord och tortyr. Men det nådde inte samma nivåer som i Argentina, Chile och Uruguay. De tolererade dessutom en kontrollerad politisk opposition och lät kongressen fungera, vilket senare gjorde det möjligt att gradvis övergå till avtalad demokrati. Men det var framför allt att militärkuppen hade ägt rum ett årtionde före de andra i Latinamerika. Och det innebar att Brasiliens militärer kunde utnyttja tiden före oljekrisen och driva en ekonomisk utvecklingspolitik som under några år ledde till det berömda 'underverket'. Så brasilianerna har ett annat förhållande till sin diktatur än argentinarna, uruguayarna och även chilenerna. Det dämpade de antiauktoritära reflexerna, och innebar att förtryckarna aldrig dömdes

En annan strömning är det antipolitiska missnöje och den kris för representativiteten som följde på den ekonomiska tillbakagången, den sociala stagnationen och korrupsionssandalerna. Fastän Lava Jato (Operation Biltvätt som ledde till att politiker dömdes till fängelse för korrupsion) omfattade hela den politiska klassen, oberoende av ideologi och parti, riktade många anklagelserna mot PT.

Eftersom det brasilianska samhället historiskt sett inte brukat demonstrera på gatorna utan där kriser och förändringsbehov lösts genom överenskommelser inom eliten, relativt fredligt, så tar sig missnöje inte upproriska uttryck. I Brasilien finns inga '17 oktober' eller 'December 2001' som i Argentina eller 'gaskrig' som i Bolivia, men klimatet är moget: Latinobarometerns opinionsundersökning visar att brasilianerna är världens mest missnöjda med demokratin.

Bolsonaro drev sin kampanj utan några konkreta förslag, i retorisk kombination av ekonomisk ultranylberalism med klassiskt auktoritärt samhälle. Den första delen inriktar sig på att lugna etablissemangen, medan den andra sammanfattar en rad reaktionära övertygelser som drivits under årtionden, en äkta politiker som visar sig som den han är. Så Bolsonaro sällar sig till Donald Trump, Rodrigo Duterte och Viktor Orban, som insett att de grovheter de häver ur sig inte är något att skämmas för, utan en effektiv politisk tillgång i plågade och förvirrade samhällen.

Bolsonaro fångade intuitivt in det brasilianska samhällets kulturella skiftningar. Han uppfattade bättre än någon annan att den kris som inleddes med demonstrationerna mot Dilma Rouseff 2013, fortsatte med Lava Jatos utbrott och sedan med kuppen och fängslandet av Lula, inte var övergående utan ett historiskt brott i den centristiska stabiliserings- och tillväxtprocessen under Fernando Henrique Cardosos två och PTs tre regeringar som medfört en fantastisk social utveckling.

I ett Brasilien som drabbats av en känsla av osäkerhet, desillusionerad av korrupsion, med de traditionella hierarkierna utslagna, fattigt och stagnerat, erbjuder Bolsonaro en gammal nyhet: löftet att återgå till en förlorad normalitet, återvända till ett idealiserat förflutet, återvinna en lugnande ordning inom en 'reaktionär utopi' som påminner om bibelns klassiska förlorade paradiset.

En alldeles ny president, en grå kongressledamot som hittills nöjt sig med att företräda militärens intressen, tolkade en rad rådande strömningar, utnyttjade dem skickligt och gjorde en samling symboler och slagord till program och sig själv till kandidat. Jag vill understryka detta: Bolsonaro är en följd av 'snarare än en orsak till' Brasiliens drama.

Den brasilianska högern har, som sagt, förändrats. Om vi noga betraktar resultaten kan vi se att den haft ett stabilt stöd genom de fyra, fem senaste presidentvalen. Skillnaden är att tidigare delades det mellan partier i första omgången och enades i den andra. Under två årtionden uttrycktes det i stöd till Brasilianska Socialdemokratiska Partiet (PSDB) där framför allt Cardoso och José Serra verkade mer moderata än sina väljare. Nu stöder de en kandidat som är tydligt mer konservativ. Med andra ord, högern förblir lika stor och behåller sin sociala och geografiska sammansättning, men är nu beredd att rösta på figurer som för några år sedan var ovalbara, och öppet stödja 'eller tyst tolerera' en rasistisk, homofobisk och sexistisk politik. Den brasilianska högern är inte större, den är mer hårdför och därmed farligare.

José Natanson, Resumen Latinoamericano 2018-11-01

Översättning i sammandrag, Eva Björklund